

UNIVERZA V LJUBLJANI
PEDAGOŠKA FAKULTETA

TAMARA JELEN

BIBLIOTERAPIJA V SOCIALNOPEDAGOŠKEM DELU

DIPLOMSKO DELO

LJUBLJANA, 2013

UNIVERZA V LJUBLJANI
PEDAGOŠKA FAKULTETA
SOCIALNA PEDAGOGIKA

TAMARA JELEN

Mentorica:izr. prof. dr. DARJA ZORC MAVER

BIBLIOTERAPIJA V SOCIALNOPEDAGOŠKEM DELU

DIPLOMSKO DELO

LJUBLJANA, 2013

POVZETEK

Diplomsko delo obravnava biblioterapijo kot intervenco, ki jo pri svojem delu lahko uporablja socialni pedagog. Biblioterapija je opredeljena skozi svojo zgodovino in področja, kjer se uporablja, predvsem v Sloveniji. Za nadaljne razumevanje pojma pa je potrebna podrobnejša opredelitev, zato se del le-te posveti tudi oblikam biblioterapije, njenim ciljem in procesu, kot jo opredeljujejo različni avtorji in primerjave med njimi. Da lahko razložimo biblioterapijo v okviru socialne pedagogike, je potrebno opredeliti tudi področje stroke in kje se stikata biblioterapija ter socialna pedagogika. V zaključku diplomskega dela so prikazane stične točke obeh področij ter kako se lahko biblioterapija uporablja v socialnopedagoškem delu pri delu z otroki in mladostniki.

KLJUČNE BESEDE: biblioterapija, delo z otroki, delo z mladostniki, socialna pedagogika, socialno pedagoško delo

ABSTRACT

The thesis deals with bibliotherapy as an intervention, which can be used by social pedagogues in his work. Bibliotherapy is defined through its history and the areas where it is used, mainly in Slovenia. To understand the concept further there is a need for more detailed definition, therefore part is also dedicated to different forms of bibliotherapy, its goals and the process as defined by various authors and the comparison between them. But to explain bibliotherapy in the context of social pedagogy, it is necessary to define the profession and where bibliotherapy and social pedagogy are alike. The conclusion shows connections between both areas and how bibliotherapy can be used as a method in social pedagogical work with children and adolescents.

KEYWORDS: bibliotherapy, working with children, working with adolescents, social pedagogy, social pedagogical work

Kazalo

1	Uvod.....	1
2	Biblioterapija.....	2
2.1	Kaj je biblioterapija?.....	2
2.2	Razumevanje pojma biblioterapija.....	4
2.3	Oblike biblioterapije.....	5
2.4	Področja uporabe biblioterapije.....	10
2.5	Proces biblioterapije.....	12
2.6	Psihoanalitični pogleda na zgodbe.....	14
2.7	Cilji.....	15
2.8	Kdo lahko izvaja biblioterapijo?.....	16
2.9	Biblioterapija z otroci.....	18
2.10	Biblioterapija z mladostniki.....	20
2.11	Pomankljivosti in ovire v biblioterapiji.....	21
3	Socialna pedagogika.....	23
3.1	Socialnopedagoške intervence.....	23
3.1.1	Biblioterapija kot pomoč pri vzpostavljanju odnosa in socialnopedagoškem diagnosticiranju.....	24
3.1.2	Preventiva.....	25
3.1.3	Čustvene težave in spreminjanje vedenja.....	25
3.2	Kompetence socialnih pedagogov.....	30

4	Sklep.....	32
5	Literatura.....	35

1 Uvod

Socialna pedagogika se pri svojem delu sooča z vprašanjem pomoči za populacijo, s katero dela glede na njihove potrebe. Čeprav stroka in praktiki v svoje delo integrirajo veliko metod ter tehnik dela, bom v svojem diplomskem delu posebej izpostavila področje pomoči z literaturo, področje biblioterapije. Biblioterapija je bila do sedaj predvsem v domeni knjižničarjev in terapevtov, zato se mi zdi v socialni pedagogiki še neizkoriščen potencial. Ker v procesu socialnopedagoške pomoči težimo k individualiziranemu pristopu, je pomembno, da imamo na voljo čim več metod dela, ki so primerne za različne populacije.

Raziskovalna vprašanja, ki me bodo vodila pri pisanju diplomskega dela, so:

1. Na kakšen način lahko biblioterapija pomaga posameznikom, še posebej otrokom in mladostnikom?
2. Koliko se biblioterapija sklada s socialnopedagoškim načinom dela?
3. Kako lahko integriramo biblioterapijo v socialno pedagogiko?

Cilji, ki jih želim doseči, so:

- opisati razvoj biblioterapije, na katerih področjih se uporablja in kakšen je njen potek;
- prikazati, kako različni avtorji razumejo biblioterapijo;
- povezati biblioterapijo s socialno pedagogiko.

Diplomsko delo je teoretično, kar pomeni, da je instrument zbiranja podatkov literatura, s katero bom odgovorila na zastavljena raziskovalna vprašanja. Za preverjanje raziskovalnih vprašanj bodo uporabljeni predvsem viri s področja biblioterapije in socialne pedagogike. Poudarek pri raziskovalni metodi je na metodi deskripcije in klasifikacije ter primerjanju opredelitev. V prvem delu je predstavljena biblioterapija, njene opredelitve, cilji in sam proces, podrobneje pa še biblioterapija z otroki in mladostniki. Drugi del je namenjen socialni pedagogiki in na kakšen način lahko socialni pedagog uporabi biblioterapijo pri svojem delu z otroki in mladostniki. Sklep združi obe področji in predlaga nadaljne usmeritve, možnosti uporabe biblioterapije v socialni pedagogiki in možnosti nadaljnega raziskovanja.

2 Biblioterapija

2.1 Kaj je biblioterapija?

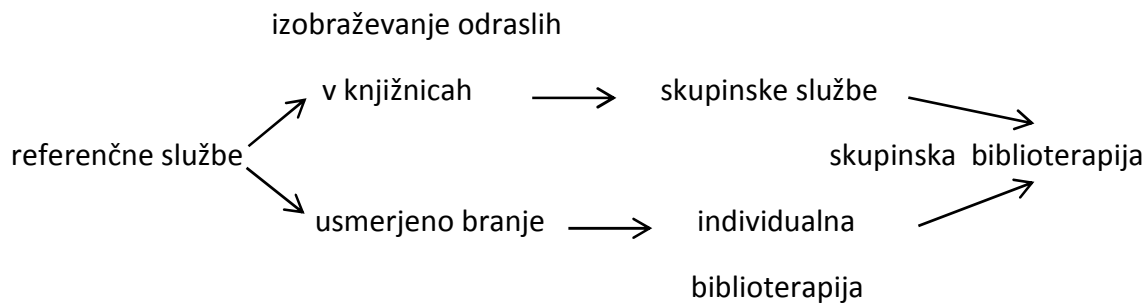
Zgodovina biblioterapije je krajša kot uporaba literature v zdravilne namene, pogosto se jo namreč povezuje z uporabo knjig v psihiatričnih bolnišnicah. Zavedanje o pomenu knjig je veliko starejše, saj so že Stari Grki so svoje knjižnice imenovali zdravilišča za duše. Izraz biblioterapija se je razvil veliko kasneje, vendar sta se raziskovanje in njegova uporaba od takrat razširila na različna področja in v uporabo mnogih strok. Vse bolj je ta pojem, njegovo raziskovanje in uporaba postajal interdisciplinaren (Rešič Rihar in Urbanija, 1999). Izraz biblioterapija je prvi uporabil Crothes leta 1916, uporaba metode pa se je razširila in povečala po 2. svetovni vojni. Zaradi pogostega posttravmatskega stresa in njegovih simptomov pri vojakih, ko so se vrnili iz bitk, se je biblioterapija pokazala kot učinkovit način terapije (Shechtman, 2009). Žrtvam vojne je bila priporočena biblioterapija, saj naj bi lajšala stisko in pripeljala do katarze oz. čustvenega očiščenja (Zabukovec, 2010).

Omenjena sta predvsem dva izvora biblioterapije – eden v knjižničarstvu in drugi v psihiatriji, s tem pa je pojasnjena tudi njena interdisciplinarnost. Razvoj knjižničarstva je prišel od tega, da so bile knjižnice zaprte za javnost, in do razvoja svetovanja knjižničarjev uporabnikom. V psihiatriji pa je povezan z razvojem skupinske terapije, katere začetki segajo v leto 1905 (Rešič Rihar in Urbanija, 1999). Glede na pretekle definicije biblioterapije in uporabe literature v terapevtske namene sta avtorja napisala široko definicijo biblioterapije, ki vključuje več dejavnosti in tudi medijev: »Biblioterapija je program dejavnosti, ki temeljijo na interaktivnih procesih med mediji in ljudmi. Mediji pomenijo knjižno in neknjižno gradivo, ki ga ljudje, vključeni v te procese, uporabljajo s pomočjo posrednika.« (prav tam, str. 11).

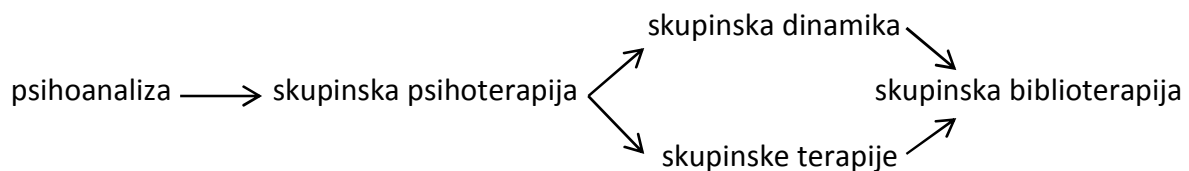

Slika 1: Izvor skupinske biblioterapije

V knjižničarstvu

V psihologiji

Vir: Reščič Rihar, Urbanija, 1999, str. 27.

Špoljar v svojem magistrskem delu sicer postavi biblioterapijo v kontekst bibliotekarstva, saj je del njenega razvoja povezan s to stroko, vendar dodaja, da je sedaj pojem bolj definiran in kot tak tudi interdisciplinaren. Tako zahteva biblioterapija sodelovanje strokovnjakov z več področij, predvsem psihologije in bibliotekarstva ter zdravstva, kadar se biblioterapija izvaja v okviru zdravstvenih institucij in programov (Špoljar, 2003).

Kot pomembno definicijo biblioterapije pa velja izpostaviti tudi definicijo, ki sta jo postavili Arleen Hynes in Mary Hynes – Berry na podlagi lastnih izkušenj z uporabo biblioterapije. Sta avtorici priročnika za biblioterapijo z naslovom *Bibliotherapy*, ki sta ga izdali leta 1986. Postavili sta definicijo biblioterapije, ki sta jo skozi analizo samega procesa podrobno opredelili. Biblioterapijo razumeta kot interaktiven proces, v katerem usposobljen terapevt z vodenimi diskusijami pomaga uporabnikom pri integraciji čustev in odzivov. To doseže s pomočjo izbranega dela literature, ki je lahko tiskano besedilo, oblika avdiovizualnega materiala ali kreativnega pisanja s strani uporabnika. Gradivo, ki se uporablja pri biblioterapiji, niso samo knjige, ampak je literatura zajeta v najširšem smislu. Literatura je orodje, ki v biblioterapiji celostno pritegne posameznika in se ne osredotoči samo na deficite. Uspešnost biblioterapije pa je odvisna tudi od terapevta, ki mora biti empatičen in pozoren na potrebe posameznika.

2.2 Razumevanje pojma biblioterapija

Med različnimi avtorji pa se vse pogosteje pojavlja tudi vprašanje ustreznosti izraza biblioterapija. Kot prvo se pojavljajo razhajanja v definicijah in razumevanjih tega, kaj vse zajema biblioterapija oz. kako jo naj razumemo. Hynes in Hynes-Berry (1986) izraza biblioterapija ne razumeta kot izraz, ki bi zajemal vse aktivnosti uporabe knjig za namen izboljšanja samega sebe. To povežeta z etimologijo besede biblioterapija: *Biblio* – kar pomeni knjige in literaturo na splošno; – terapija pa izvira iz besede *therapeia*, kar namiguje na koncept zdravljenja. Razlog za razlike v pojmovanju biblioterapije, pa vidita v nestrinjanju o tem, kje se proces zdravljenja v biblioterapiji sploh zgodi.

Špoljar (2003) v svojem magistrskem delu ponuja nekaj sinonimov, ki se po njegovem mnenju nanašajo tudi na biblioterapijo: »Svetovanje bralcem, vodeno branje, usmerjeno branje, bralni nasveti in terapija s poezijo« (str. 48). Iz teh izrazov je razvidno, da avtor sprejema postopek svetovanja uporabniku, v katerem mu priporoča knjigo, tudi kot obliko biblioterapije. Medtem ko Maja Furlan (2005) pravi, da govorimo o pravi terapiji šele takrat, ko branju sledi dialog in ne samo kot predpisovanje knjig. Predvsem za šolsko okolje predlaga izraz *bibliosvetovanje* in ne biblioterapija. Spremembo izraza argumentira s tem, da izraz biblioterapija spominja na terapevtske pristope in diagnostiko, iz katerih tudi izhaja. To pa ne sodi v šolsko okolje.

Spremembo izraza biblioterapija v izraz bibliosvetovanje v šolskem okolju podpirajo tudi Vlasta Zabukovec, Resman in Maja Furlan (2007), ki pravijo, da je izraz biblioterapija terminološko neustrezen za šolo, »saj ne zdravi, temveč pojasnjuje.« (prav tam, str. 65) Zastavijo tudi vprašanje, ali je biblioterapija bližje terapiji ali svetovanju in iz nadaljnega definiranja obeh področij izpeljejo, da je za šolsko okolje bližje svetovanju. V šoli je namen biblioterapije oz. bibliosvetovanja predvsem preventiva in spodbujanje celostnega razvoja. Izpostavijo pa tudi, da: »Samoiniciativno posameznikovo branje še ni biblioterapija. Vsaka komunikacija z bibliotekarjem, s terapevtom, z učiteljem sicer lahko deluje terapevtsko, vendar tudi to še ni dovolj, da proces označimo kot biblioterapevtski.« (prav tam, str. 64). S tem se strinja tudi Burkeljca, ki pravi, da v procesu biblioterapije v šoli oz. bibliosvetovanja in bibliopreventive lahko pride do terapevtskega učinka, ni pa to njen osnovni namen, terapija je bolj stranski učinek procesa (Burkeljca, 2010).

Strinja se tudi s tem, da biblioterapija ni vsako branje, niti ni to zgolj pogovor o prebrani knjigi. Zdravilni del procesa postavlja v interakcije med člani skupine, knjiga pa je izhodišče za pogovor. Terapija se po njenem mnenju lahko zgodi ob doseganju nekaterih pogojev: »Zaupanje v mentorja, sproščenost in sprejetost otroka takega, kot je, vživetost v knjižnega junaka in identifikacija z junakom/junaki, uvid, umetniški presežek leposlovja itd.« (Burkeljca, 2011b, str. 246)

Poleg bibliosvetovanja se kot sinonimi za biblioterapijo pojavljajo tudi izrazi, kot so bibliopsihologija, knjižnična terapija, literaterapija (Long, 2011), bibliodiagnostika, videoterapija in biblioprofilaksa (Jones, 2006).

Za lažji pregled razlik v definicijah in kako razumejo biblioterapijo različni avtorji, so v nadaljevanju predstavljene različne razdelitve biblioterapije, proces in tudi njeni cilji.

2.3 Oblike biblioterapije

Arleen Hynes in Mary Hynes-Berry (1986) najprej razlikujeta med bralno in interaktivno biblioterapijo. Pri bralni biblioterapiji gre za poudarek na literaturi, proces zdravljenja pa izvira iz literature. Iz tega se je razvila tudi tradicionalna vloga knjižničarja kot svetovalca za izbiro prave knjige in sestavljanje seznama knjig s strani različnih strokovnjakov za pomoč posamezniku pri čustveni rasti in pri doseganju uvida. Tukaj je glavni terapevt knjiga. Tisti, ki knjigo predlaga, nima neposredne vloge pri terapiji. Odnos je med bralcem in knjigo.

Interaktivna biblioterapija pa je tista biblioterapija, s katero se avtorici tudi v nadaljevanju priročnika ukvarjata. Prednost interaktivne biblioterapije pred bralno vidita v prednostih, ki jih lahko prinese pogovor po prebrani literaturi. Tukaj torej procesu branja literature sledi še pogovor, individualno s terapevtom ali pa v skupini. Pomembna terapevtska vrednost procesa je v dialogu o posameznikovih čustvih oziroma na odzivu na literaturo. Proces rasti in sprememb ni centraliziran toliko na samem dejanju branja, ampak na vodenem dialogu o tem materialu. Interaktivno biblioterapijo v nadaljevanju razdelita še v klinično in razvojno biblioterapijo, obliki pa se razlikujeta predvsem po populacijah in s tem tudi poudarkih pri samem načinu dela (prav tam):

Klinična biblioterapija je običajno del različnih terapij v specifičnih programih obravnave. Terapevt je izurjen v uporabi psihoterapevtskih metod, literatura pa je sredstvo, uporabljeno v procesu zdravljenja. Populacije v klinični biblioterapiji so:

- čustveno motene osebe;
- osebe v poboljševalnih zavodih (zapori, prevzgojni domovi);
- odvisniki (programi rehabilitacije).

Razvojna biblioterapija je namenjena različnim ljudem pri njihovem razvoju. Osredotočena je predvsem na izboljšanje razumevanja samega sebe, kar vključuje tudi soočanje s svojimi občutki in povečanje samozavesti. Biblioterapevt tukaj igra manj aktivno vlogo kot pri klinični biblioterapiji, razvojna biblioterapija pa je prakticirana v skupinah, ki se oblikujejo v okviru šole, knjižnic in lokalnih skupnosti. Populacije, ki so vključene, so:

- otroci in mladostniki;
- starejši;
- samopomočne/podporne skupine;
- hendikepirane osebe (slepi, gluhi, dolgotrajno bolni, gibalno ovirani ...);
- umirajoči;
- uporabniki splošnih knjižnic (Hynes in Hynes-Berry, 1986).

Slika 2: Delitev biblioterapije po Hynes in Hynes-Berry (1986)

BRALNA BIBLIOTERAPIJA	INTERAKTIVNA BIBLIOTERAPIJA
	- klinična biblioterapija
	- razvojna biblioterapija

Rešič Rihar in Urbanija (1999) opredelita biblioterapijo kot klinično, razvojno in institucionalno biblioterapijo. Razvojna biblioterapija je namenjena osebam, ki se znajdejo v kritičnih okoliščinah, primerna pa je za vsa starostna obdobja in za različne osebne stiske. Njen cilj je, kot že omenjeno, optimalen razvoj in samouresničevanje. Uporabljena gradiva so

tako literarna dela kot tudi didaktična gradiva. Klinično biblioterapijo opišeta kot skupinsko obliko dela, sodelovanje je lahko prostovoljno ali pa obvezno. Namenjena je osebam s čustvenimi ali z vedenjskimi težavami. Uporablja se sicer različna literatura, vendar je poudarek na leposlovju, v pogovoru pa se izpostavljajo osebna doživljanja bralca. Cilj te oblike biblioterapije je poglobitev vase in/ali sprememba vedenja. Izpostavljata, da je pri uporabi biblioterapije v klinične namene poleg pacienta potrebno biti pozoren tudi na različne spremenljivke, ki vplivajo na izvajanje (vplivi branja na posameznika v posebnih okoliščinah, vlogi institucije pri izbiri knjig, o pomenu znanja in osebnosti terapevta). Za obe vrsti biblioterapije pravita, da je terapevt lahko učitelj (razvojna biblioterapija), zdravnik (klinična biblioterapija), knjižničar in tudi strokovnjak katerega izmed socialnih profilov. Pri vodenju pa lahko sodelujeta tudi dva strokovna delavca različnih profilov.

Klinični biblioterapiji pa je podobna institucionalna biblioterapija. Ta oblika terapije se uporablja pri hospitaliziranih pacientih (zdravstveni ali psihiatrični bolniki, tudi zaporniki). Oblika dela je individualna ali pa skupinska, na podlagi prebranih didaktičnih gradiv poteka pogovor. Uporabljena gradiva so običajno literatura o duševnem zdravju. Delo poteka v ustanovi, kjer so osebe institucionalizirane. Izvaja jo terapevt, pogosto so to timi zdravnikov in knjižničarjev. Cilj te oblike biblioterapije je predvsem informiranje in tudi kvalitetno preživljanje prostega časa (prav tam).

Slika 3: Delitev biblioterapije na tri osnovne vrste po Rešič Rihar in Urbanija (1999)

BIBLIOTERAPIJA	
-	institucionalna
-	klinična
-	razvojna

Zipora Shechtman (2009) pa razdeli biblioterapijo v dve vrsti, in sicer kognitivno ter čustveno; vendar pravi, da je vrsta biblioterapije bolj odvisna od teoretične usmeritve biblioterapevta. Za razliko od prejšnjih razdelitev namreč postavi biblioterapijo na kontinuum. Na enem koncu spektra so knjige za samopomoč, pri katerih je vpletenost terapevta minimalna, najpomembnejše sredstvo je knjiga, na drugem koncu spektra pa je biblioterapija kot del drugih terapij in je knjiga zgolj pomožno sredstvo za terapijo,

vpletenost terapevta v proces pa je velika. Od usmerjenosti terapevta je odvisno, ali bo dajal poudarek na samem branju ali pa se bo posvetil tudi procesu, ki sledi branju.

a) Kognitivna biblioterapija: pri kognitivni biblioterapiji je poudarek na samem procesu branja. Skozi branje naj bi prišlo do procesa učenja, na podlagi tega procesa učenja pa naj bi prišlo tudi do spremembe vedenja. Kognitivna biblioterapija se običajno uporablja kot samoterapija z zelo malo ali pa nič kontakta s terapevtom. Omenjena je njena uporaba z odraslimi pacienti, ki se zdravijo za depresijo, manj primerna pa je takšna oblika biblioterapije za otroke in mladostnike.

b) Čustvena biblioterapija: izvira iz teorij psihodinamike in se nanaša na uporabo pisnega (napisanega) materiala za odkrivanje potlačenih misli, čustev, doživetij in izkušenj. Zgodbe omogočajo vpogled v lastno doživljanje, poudarek pa je na izkustveni ravni. Zaradi procesa, pri katerem gre pogosto za odkrivanje nezavednih vsebin, je tukaj pomembna tudi prisotnost terapevta in izbira kvalitetne ter raznolike literature (prav tam).

Nekoliko drugačna razdelitev biblioterapije je tudi na samopomočno biblioterapijo, kreativno biblioterapijo in informacijsko biblioterapijo (Brewster, 2008).

Omenjena je tudi posebna vrsta biblioterapije, in sicer krizna biblioterapija. Le-ta je časovno omejena na eno ali dve srečanju, njen cilj pa je zagotavljanje varnega okolja, strukturiranje časa, zaježitev čustev in raziskovanje možnih načinov reševanja težav. Omejena je na otroke, ki doživljajo krizne situacije. Diskusija pa ostaja na ravni pogovora o osebah in situacijah v zgodbi, za razliko od tradicionalne biblioterapije, ki uporablja zgodbe kot osnovo za doseganje uvida (Allen idr., 2012).

Omeniti je potrebno še eno vrsto delitve biblioterapije, in sicer na skupinsko ter individualno biblioterapijo. Skupinsko biblioterapija se izvaja v manjši skupini, tako se lahko procesu nameni več časa, v njem pa naenkrat sodeluje več posameznikov. Delo v skupini je zanje lahko pozitivna izkušnja, skozi katero lahko pridobijo izkušnje v medosebnih odnosih. Nekateri so tudi bolj motivirani za delo, če je to v skupini (Starc, 1999). Individualna biblioterapija pa je lahko primerna za otroke, ki ne funkcionirajo v skupini, morda zaradi prevelike impulzivnosti ali pa so preveč introvertirani, da bi se izpostavili pred celotno skupino. Individualne ure biblioterapije so lahko tudi priprava na vstop v skupinsko biblioterapijo (Shechtman, 2009).

Kar se tiče poudarkov pri samem procesu, lahko primerjam bralno in kognitivno biblioterapijo. Pri obeh je najpomembnejši medij terapije literatura, samemu branju pa ne sledi pogovor. Terapevt tukaj nima posebne vloge, razen tega, da knjigo priporoči uporabniku. Pri interaktivni in afektivni biblioterapiji pa predelavi literature sledi pogovor v skupini ali pa individualno s terapevtom. Poudarek je bolj na diskusiji in predelavi posameznikovega doživljanja ob prebranem. Definicija biblioterapije je različna od avtorja do avtorja. Večina jih kot najpomembnejši del te metode dojema pogovor, ki sledi branju knjige, medtem ko je za druge že sam proces branja dovolj za doseganje sprememb. Razlikujejo se tudi po tem, v kakšnem okolju in s katerimi uporabniki se biblioterapija izvaja ter s kakšnim namenom in cilji se uporablja. Skladno s tem, pa se razlikuje tudi uporabljena literatura. Med priporočeno literaturo se pojavljajo tako strokovni priročniki kot tudi leposlovje. Kakšna literatura pa je za biblioterapijo najprimernejša?

Ni toliko pomembno intelektualno razumevanje literature ampak čustveni odziv, ki ga sproži pri bralcu. Tudi napačna interpretacija dela je lahko uporabna in upravičena, če le vodi do sprostitve čustev in uvida ter do boljšega samorazumevanja (Hynes in Hynes-Berry, 1986). Kot smo že videli, avtorji predlagajo vrsto literature, odvisno od oblike same biblioterapije. Nekateri raje predlagajo strokovno literaturo, drugi pa leposlovje. Špoljar (2003) našteje več vrst besedil, kot primernih za literaturo, med njimi tudi poezijo in strokovno literaturo. Omenja tudi roman, vendar poudarja, da je zaradi daljšega besedila potrebna tudi večja koncentracija in disciplina za branje. Zaradi tega ni primeren za vse uporabnike in vse priložnosti, lahko pa ravno zaradi svoje dolžine in kompleksnosti predstavi bolj celostno sliko situacije in oseb.

Bolj kot sama vrsta literature se mi zdi pri izbiranju materiala pomemben kriterij primernosti. Vprašamo se ali je ta konkretna literatura, ki jo želimo uporabiti, sploh primerna za ciljno populacijo in ali bomo z njeno uporabo dosegli cilje, ki smo si jih zastavili. Uporabe strokovne literature oz. priročnikov se lahko poslužimo v primerih, ko želimo seznaniti uporabnike z določeno tematiko; kakšen krajši roman pa bo bolj primeren za primere, ko se bomo z uporabniki bolj poglobili v življenjske situacije in čustva, povezana z njimi.

2.4 Področja uporabe biblioterapije

Praksa uporabe biblioterapije ima v tujini daljšo tradicijo, medtem ko v Sloveniji ni veliko avtorjev, ki bi se ukvarjali s konceptualizacijo metode ali z njeno uporabo v praksi. Kljub temu pa lahko naštejemo nekaj področij, kjer je omenjena njena uporaba.

Pri zdravljenju zasvojenosti z odnosi je biblioterapija del metode stopnjevitega uresničevanja. Druge metode so na primer tudi pisanje biografije, utrinkov, telovadba in terapevtske skupine. V programu zdravljenja udeleženci na prebrane knjige pišejo utrinke doživljanja, temu sledi tudi pogovor v skupini. Pri pogovoru v skupini pa gre predvsem za dodatno poglobljanje uvidov in sprememb, do katerih so udeleženci prišli ob branju (Rozman, 1995). Na spletni strani društva Sprememba v srcu, katerega predsednica je Sanja Rozman, je ponujen seznam priporočene literature za zdravljenje ne-kemičnih zasvojenosti. Prav tako pa je pred vključitvijo v program terapije potrebno prebrati določeno literaturo (Sprememba v srcu, b.d.).

Biblioterapija se pojavlja tudi kot ena izmed vzgojno-terapevtskih sredstev v socialno-andragoškem sistemu »zdravljenja in urejanja alkoholikov in drugih ljudi v stiski ...« (Rugelj, 2000, str. 605). V delo je bila uvedena leta 1972 v Centru za zdravljenje alkoholikov na Škofljici. Biblioterapija je v socialno-andragoškem programu sestavljena iz dveh delov: udeleženci berejo strokovno literaturo, na podlagi katere opravljajo tudi izpite in literaturo z različno vsebino. Prebrati morajo 20 knjig letno, polovico s seznama predpisane literature, drugo polovico pa po lastnem izboru. Prebrane knjige so potem osnova za ure biblioterapije, ki vključujejo poročanje o knjigi in utrinkih ob njej, poudarek pa je na samoanalizi. Namen biblioterapije je tako izobraževanje o težavah, povezanih z alkoholizmom in drugimi duševnimi stiskami, kot tudi povečanje koncentracije ter doseganje uvidov in rušenje obrambnih mehanizmov uporabnika v procesu zdravljenja (Rugelj, 1992; Rugelj, 1999; Rugelj, 2000).

V diplomskem delu Tjaše Obal (2003) sta omenjeni dva področji uporabe biblioterapije oz. njenih elementov. Prvi koncept je v uporabi pri društvu Projekt Človek, in sicer pri delu z odvisniki od drog. Kot del programa reintegracije deluje tudi terapija, ki ustreza kriterijem za biblioterapijo. Delo poteka v majhni skupini, v kateri so uporabniki, ki se odvajajo od drog. Vsak od udeležencev si izbere dve ali tri knjige iz predvidenega seznama literature. Te knjige

potem predstavijo na skupinskih srečanjih in na tem je zasnovan tudi pogovor, ki vključuje tudi misli in občutja, ki so se porajala ob branju (Obal, 2003).

Drugo področje, kjer so v uporabi koncepti biblioterapije, pa je v sklopu Svetovalnega centra za otroke, mladostnike in starše v Ljubljani. Obliko biblioterapije je uporabljala pri svojem delu z mladostniki klinična psihologinja Zora Burnik na psiholoških taborih. Terapija, ki se vključi v sklop biblioterapije, se imenuje terapija s pripovedovanjem. Namenjena je bila delu z mladostniki, ki se znajdejo na Svetovalnem centru iz različnih razlogov (identitetna kriza, spolne zlorabe, nasilje, učne težave ...) (prav tam).

Na OŠ Rodica v Domžalah je nekaj let potekal projekt uporabe biblioterapije v osnovni šoli. Začelo se je s projektom Biblioterapija kot preventivna dejavnost v osnovni šoli (2007–2009), kjer so bile zasnovane skupine učencev, v katerih je potekal pogovor ob prebranih knjigah. Projekt se je kasneje nadaljeval v projektu Comenius Regio z naslovom Biblioterapija/bibliopreventiva (2009–2011), kjer so poleg OŠ Rodica sodelovale še Občina Domžale, Vrtec Domžale, Knjižnica Domžale in Center za mlade Domžale (Burkeljca, 2011a).

Kar se tiče avtorjev in literature, ki bi se sistematično ukvarjali s konceptom biblioterapije, jih v Sloveniji ni veliko. Poleg že omenjenih, ki so izhajali iz izkušenj iz prakse, velja omeniti tudi delo Biblioterapija (1999) avtorjev Tatjane Rešič Rihar in Jožeta Urbanije. Delo je prvo v slovenščini, ki se sistematično in podrobno loti definiranja biblioterapije ter primerjanja spoznanj drugih avtorjev. Poleg tega dela in posameznih člankov so med literaturo tudi diplomska dela, ki se ukvarjajo konkretno z biblioterapijo ali pa se ukvarjajo posredno z različnimi vidiki literature. Dela, ki se neposredno ukvarjajo z biblioterapijo, večinoma izhajajo iz Filozofske fakultete v Ljubljani, Oddelka za bibliotekarstvo. Medtem ko se nekatere ukvarjajo s konceptom biblioterapije in ga povezujejo z drugimi koncepti (npr. Furlan, 2005), so druga diplomska dela osredotočena bolj na praktične aplikacije. Takšno delo je na primer delo Nine Starc (1999), ki razvije biblioterapijo s slepimi in slabovidnimi ter biblioterapijo za bolnike z demenco; predlaga pa tudi seznam knjig, ki naj bi bile primerne za biblioterapijo z omenjenima skupinama glede na problematiko in teme, s katerimi se soočata.

2.5 Proces biblioterapije

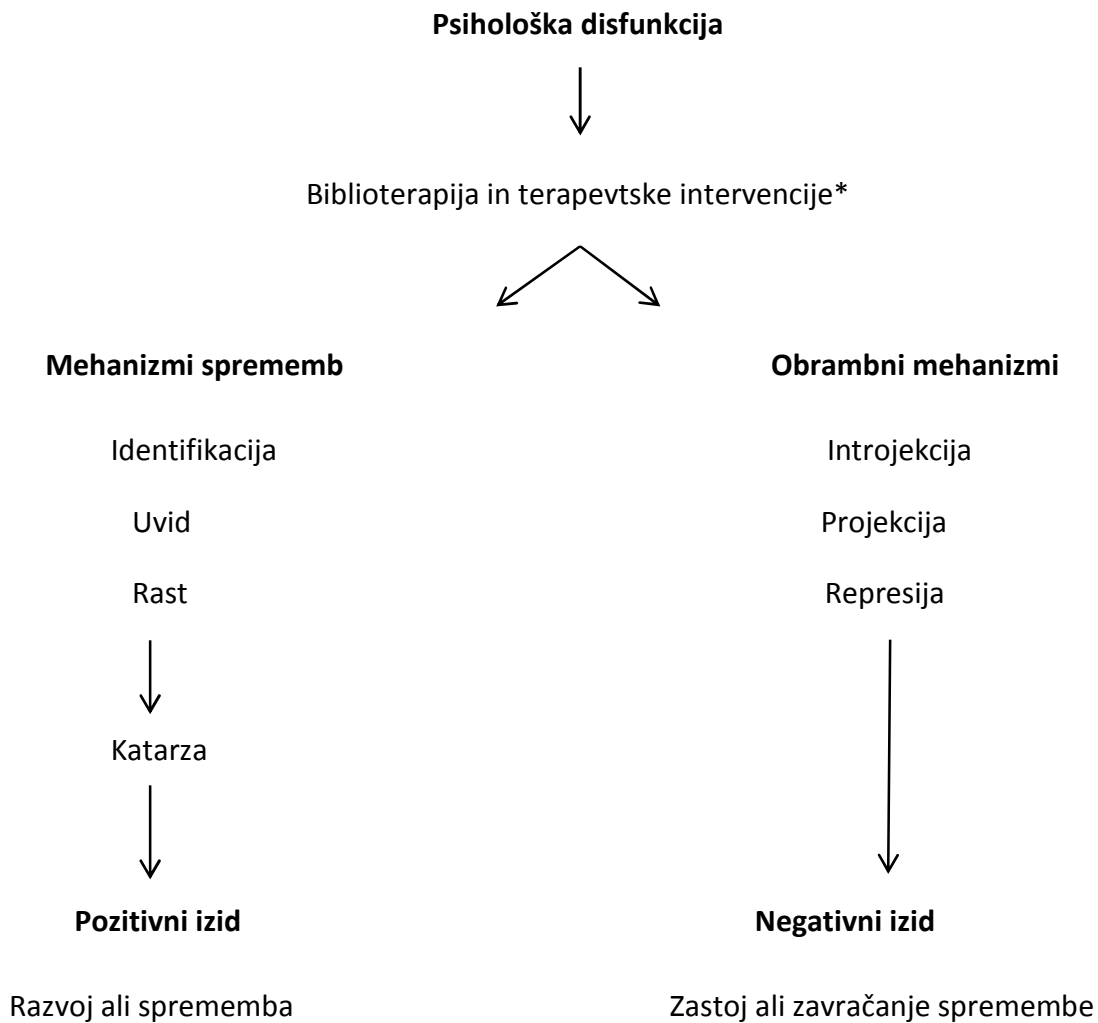
Če želimo razumeti, kakšne učinke ima lahko biblioterapija, moramo pogledati tudi, kaj se dogaja med njenim procesom.

Proces biblioterapije poteka v treh stopnjah, in sicer:

1. identifikacije in projekcija: v tej začetni fazi biblioterapije se mora bralec identificirati z junakom v literaturi, jasne morajo biti povezave med junakom in bralcem; bralec ugotavlja motive, dela sklepe o pomenu zgodbe in jih povezuje s svojo lastno situacijo;
2. sprostitvev in katarza: če je prišlo do identifikacije, potem lahko v tej fazi pride do katarze oz. sprostitve čustev, ki jo lahko izrazi verbalno ali neverbalno. V tej fazi je terapevt pomembna opora za bralca. Pozoren mora biti na bralčev odziv na prebrano, v kolikšni meri se njegova situacija zrcali v literaturi in kakšna čustva doživlja ob branju in identifikaciji;
3. uvid in integracija: v tej fazi pride bralec do uvida v lastno situacijo in poišče lahko možne rešitve zanjo (Pardeck, 1989).

Spodnja slika prikazuje proces biblioterapije, kot jo oriše Silverberg (2003). Poleg procesa, ki vodi v razrešitev težave oz. rast, prikazuje tudi, kako lahko pride do negativnega izida v biblioterapiji.

Slika 4: Proces biblioterapije

*Dinamiki biblioterapije in terapevtske intervencije sta podobni dinamiki psihoterapije

Vir: Silverberg, 2003, str. 132.

Poleg identifikacije z likom in razrešitve težave, pa lahko literatura ponudi še nekaj. Strum (2003) meni, da ima tudi umik v zgodbo svojo vrednost, saj v procesu zdravljenja takojšnje in neposredno soočanje s težavo ni vedno primerno. Umik v literaturo, kot obrambni mehanizem, sicer ni primeren za trajno reševanje težav. Je pa lahko začasna rešitev, vsaj dokler posameznik ni pripravljen za razrešitev težavne situacije. Za umik pa našteje štiri najprimernejše žanre: grozljivke in tragedije oz. drame ter romance in fantazijske zgodbe. Vsi ti žanri bralcu omogočajo, da se umakne iz lastne situacije v drugi svet. Običajno vsebujejo elemente, ki so drugačni od posameznikove situacije oz. tako oddaljeni od nje, da ne omogočajo identifikacije. Romance in fantazijske zgodbe ponujajo širok spekter drugačnih

svetov in situacij, ki sicer niso namenjene učenju mehanizmov soočanja s težavami, ampak v bralcu vzbudijo željo po drugačnem življenju, takšnem, kot je opisano v literaturi. Grozljivke in tragedije pa namesto želje po spremembi ponujajo drugačno izkušnjo. Bralec se iz sveta, ki je poln groze in tragedij, vrne v varnejši svet (prav tam). Burkeljca (2011b) se s pobegom v literaturo ne strinja, saj pravi, da ni učinkovita za terapevtski proces.

2.6 Psihoanalitični pogled na zgodbe

S tem, kaj se dogaja v človekovi psihi ob branju in zakaj nas določene zgodbe privlačijo, so se ukvarjali tudi psihoanalitiki. Bettelheim (1999) se je poglobil v iskanje pomenov, ki jih imajo pravljice za otroke in predvsem tega, kaj se dogaja v otrokovi psihi ob branju. Kot psihoanalitik je pri razlagi izhajal iz klasične Freudovske psihoanalize in je uporabljal pojme, kot so nezavedno, zavestno, jaz, nadjaz in ono, izpostavil pa je tudi notranje stiske, ki jih doživljajo otroci (npr. ambivalentna čustva, Ojdipov kompleks) in proces odraščanja. Za pravljice pravi, da »... pravljice ne posredujejo koristnega znanja o zunanjem svetu, temveč odslkavajo človekove notranje procese.« (prav tam, str. 34). Prva vrednost pravljič je v tem, da ponudijo otroku nasvete v simbolni obliki, ki jih potrebuje za razrešitev eksistencialnih stisk, s katerimi se sooča. To pa morajo biti zgodbe, ki ga seznanjajo z osnovnimi človeškimi stiskami seveda starosti otroka primerno, ne samo zgodbe, ki ne omenjajo staranja, bolezni, smrti in sovraštva. Druga vrednost pravljice je v tem, da skozi njih nezavedno gradivo (nejasne, nepoimenovane bojazni in kaotične, jezne, celo nasilne fantazije) deloma vstopi v otrokovo zavest in doživi predelavo v domišljiji in se sublimira v otrokovo psiho. Kot tretje, pravljice spodbujajo domišljijo in otroku omogočajo sanjarjenje, hkrati pa mu s svojimi elementi nudijo tudi tolažbo, saj se ponavadi končajo srečno. Ponujajo pa mu tudi nasvet, da kljub začetnemu neuspehu ne sme odnehati (Bettelheim, 1999).

Marie-Louise von Franz pa za razliko od Bettelheima izhaja iz Jungove psihoanalize in uporablja pojme, kot so arhetipi, kolektivno nezavedno, senca, anima in animus. Zanja so pravljice izraz psihičnega procesa kolektivnega nezavednega. Ker v pravljičah ni veliko specifičnega kulturnega materiala, lahko odražajo osnovne vzorce psihe bolj jasno. Na pravljice se čustveno odzivamo in so že dolgo razširjene, ker so motivi v njih arhetipi, ki nas zaradi svoje nezavedne vsebine močno nagovorijo. Arhetipe razloži po Jungoven konceptu, in

sicer, da so v svojem bistvu neznan psihološki faktor. Ne moremo ga prevesti v razumsko razlago, lahko ga le doživimo. Avtorica pravi tudi, da se motivi različnih pravljic pojavljajo že dolga stoletja, celo tisočletja. To je tudi dokaz, kako močno nas določeni motivi (arhetipi) nagovorijo, ne glede na to v kakšnem okolju ali času so povedani. Pri razlagi arhetipov moramo upoštevati emocionalen odziv na arhetip, ki vedno spremlja njegov pojav, zakaj se na primer v naših sanjah pojavlja točno ta arhetip in ne kateri drug, ki ga na intelektualni ravni lahko razložimo z enakim pomenom. Prav tako ga ne smemo interpretirati izven konteksta, ampak moramo vedno pogledati, kje se sklada z dano razlago, kje odstopa in kakšni so vzorci njegovega pojavljanja. Študija pravljic pa se ji zdi pomembna, saj pravljice upodabljajo splošno človeško osnovo (von Franz, 1996).

Z arhetipi, kje jih najdemo in kakšen pomen imajo, se ukvarja tudi Clarissa Pinkola Estés. Osredotoči se bolj na en arhetip, arhetip Divje ženske in njegove manifestacije. Tudi ona je jungovska psihoanalitičarka. Velik pomen daje zgodbam, vendar ne sodobnim, temveč starim zgodam, ki se pripovedujejo že desetletja in stoletja. Zanje so zgodbe pot do ženske instinktivne narave, ki je bila pozabljena in jo imenuje Divja ženska. Zgodbe, ki v sebi skrivajo arhetipe, ki nagovorijo žensko psiho, naj bi ženski pomagale, jo opogumljale in jo spodbujale k temu, da raziskuje svoje odzive (Estés, 2003).

2.7 Cilji

Avtorji, ki se ukvarjajo z biblioterapijo, omenjajo različne cilje. Eni zastavijo namene in cilje širše, drugi pa določijo konkretne cilje. Ene izmed najširših ciljev postavita avtorici Arleen Hynes in Mary Hynes-Berry (1986), ki se osredotočita na štiri področja ciljev, za katera naj se zavzema biblioterapevt. Ta področja so::

1. izboljšati sposobnost odzivanja: široki cilj, ki je na nek način tudi podlaga drugim trem. Gre za spodbujanje in bogatenje možnih načinov. Cilji zajemajo tudi izkušnjo prepoznavanja lepote, spodbujanja imaginarnega in seveda prepoznavanje ter razumevanje čustev;
2. izboljšati razumevanje samega sebe: pri tem uporabnikom pomagamo, da se naučijo ceniti same sebe in postane njihova percepcija njih samih bolj realna in točna. Literatura pomaga pri odkrivanju samega sebe, diskusija pa še dodatno spodbuja to odkrivanje;

3. povečati zavedanje o medosebnih odnosih: gre za proces razumevanja drugih, da bi lahko bolje razumeli sebe. Proces je sestavljen iz treh faz, in sicer iz razumevanja ter spoznavanja čustev, razvijanja zavedanja o drugih in razvijanja zavedanja o čustvih, ki jih imamo do drugih in empatije;

4. izboljšati percepcijo in orientacijo v realnosti: gre za cilj, pri katerem dajemo poudarek primerjanju različnih pogledov in s tem spodbujanju razmišljanja o lastnem pogledu ter situaciji. Osredotočimo se lahko na konkretne situacije ali pa se ukvarjamo z različnimi vrstami realnosti.

Ti štiri cilji so zelo splošni in si lahko znotraj njihovega okvira postavljamo bolj konkretne cilje, odvisno seveda od skupine in posameznikov, s katerimi delamo, in teme, s katero se soočamo trenutno, ter okolja, v katerem delamo. Biblioterapevt, ki dela z odvisniki od drog, si bo zastavil drugačne cilje kot pa šolska knjižničarka, ki izvaja biblioterapijo v šoli. Nola Kortner Aie (1993) in Laurie Jake (2001) navajata s kakšnimi cilji lahko uporabljamo biblioterapijo: za razvijanje samozavedanja, za povečanje razumevanja človeškega vedenja in motivov zanj, tudi lastnega vedenja, za sprostitev čustvenih in duševnih pritiskov, za pomoč posamezniku, da se o svoji težavi lažje pogovarja, da spozna, da ni edini s svojim problemom, pri spoznanju, da za rešitev problema obstaja več možnosti in da tudi najde ustrezno rešitev svojega problema.

Poleg splošnih ciljev, ki jim sledimo skozi celoten proces biblioterapije, pa si lahko tudi za vsako posamezno srečanje ali več srečanj zastavimo konkreten cilj. Na začetnih srečanjih se lahko posvetimo spodbujanju uporabnikov k izražanju mnenja.

2.8 Kdo lahko izvaja biblioterapijo?

Formalna znanja, ki so potrebna za izvajanje biblioterapije, so različna. Če je biblioterapevt po izobrazbi bibliotekar, potem naj bi imel tudi dodatna znanja s področij sociologije, različnih psihologij, pedagogike in andragogike, osnove vodenja in komunikacije, medicine ... Seveda odvisno tudi od skupine in tematike, s katero se bo pri svojem delu ukvarjal. Poleg strokovne usposobljenosti so pomembne tudi različne kompetence, kot so: dobra sposobnost vživljanja in razumevanja drugega, dobro poznavanje samega sebe, tudi

družbena in literatna razgledanost. Ni pa nujno, da vodi biblioterapijo samo en posameznik. Strokovni delavci iz različnih strok lahko pri načrtovanju in izvajanju biblioterapije sodelujejo in tako zagotovijo optimalno pomoč (Starc, 1999). Timi različnih strokovnjakov tako združujejo širok spekter znanj, potrebnih za izvajanje biblioterpije. Tim lahko vključuje različne strokovnjake – od knjižničarjev, psihologov, pedagogov, socialnih delavcev do terapevtov in psihiatrov. Mnenja so deljena, ali bi moral biti biblioterapevt knjižničar z znanji s področja psihologije ali obratno. Odgovor na to ni toliko pomemben, če le ima biblioterapevt ustrezna znanja s teh področij: knjižničarstva, svetovanja, psihologije, znanje o literaturi, psihiatrije, skupinske dinamike in retorike. Pogosto so bolj omenjene osebne značilnosti biblioterapevta kot pa formalna izobrazba (Rešič Rihar in Urbanija, 1999).

Posebno odgovornost za proces biblioterapije oz. bibliopreventive je tudi na tistem, ki izvaja biblioterapijo. Le-ta mora biti zelo vključen v proces in ne samo skozi samorefleksijo, čeprav je tudi to zelo pomembno. Biti mora empatičen, znati mora opazovati otroke in njihove odzive, otroke mora znati voditi skozi proces, jim omogočiti varno okolje, kjer lahko izrazijo svoje občutke, predvsem pa mora znati sprejemati otroke takšne, kot so (Burkeljca, 2011b). Pomembnost izvajalca biblioterapije poudarja tudi Vlasta Zabukovec (2010), ki pravi, da spodbuja celoten proces biblioterapije.

V Sloveniji ni formalnega izobraževanja za biblioterapevta. Največ literature na to temo hrani knjižnica oddelka za bibliotekarstvo, informacijsko znanost in knjigarstvo na Filozofski fakulteti v Ljubljani, vendar tudi tam ni posebnega programa namenjenega biblioterpiji. Prav tako nisem uspela najti možnosti neformalnega izobraževanja s področja biblioterapije. Maja 2013 je bil organiziran seminar na temo Izzivi biblioterapije v sodobni družbi (2013), pod vodstvom Sabine Burkeljca, vendar pa je iniciativa za takšne in podobne dogodke odvisna bolj od pobud posameznih ustanov, kot pa od sistematičnega in namenskega izobraževanja ter izvajanja biblioterapije.

Kompetence, ki jih navajajo avtorji Nina Starc (1999), Sabina Burkeljca (2011), Tatjana Rešič Rihar, Urbanija (1999) in Vlasta Zabukovec (2010) kot pomembne za biblioterapevta, so:

- dobro poznavanje literature, s katero dela;
- delo v timu, interdisciplinarno delo;

- dobra sposobnost življenja in razumevanja drugega, sposobnost empatije;
- dobro poznavanje samega sebe, samorefleksija, dobra sposobnost opazovanja;
- znanja s področja sociologije, psihologije, pedagogike in medicine;
- znanja s področja komunikacije, skupinske dinamike, vodenja skupin in svetovanja;
- specifično poznavanje področja, problematike in uporabnikov, s katerimi dela.

Za biblioterapevta se mi zdi bolj pomemben širok spekter znanja in kompetence, ki jih ima, kot pa stroka iz katere prihaja. Potrebno pa bi bilo bolj sistematično usposabljanje za izvajanje biblioterapije. Tako bi se metoda lahko razvijala, nad njeno uporabo pa bil tudi boljši pregled.

2.9 Biblioterapija z otroki

Otroci so ena izmed populacij, s katero se biblioterapija lahko izvaja. Pri tem pa moramo biti pozorni na več vidikov.

Za poznavanje specifik biblioterapije z otroki moramo vedeti, kaj se dogaja z branjem tekom razvoja. Način branja in kaj beremo se namreč skozi obdobja razvoja spreminja. Appleyard (1994) opisuje posamezna obdobja otroštva in kako se v teh obdobjih razvija branje. Loči zgodnje otroštvo (do 6. leta) in kasnejše otroštvo (od 6. do 12. leta). V zgodnjem otroštvu je pomembna igra in je branje zgodb zanje tudi del igre. Pri tem pa sami še ne berejo, ampak zgodbe poslušajo. Knjiga je zanje v tem obdobju bogata izkušnja; pomembne so slikovite podobe. V kasnejšem obdobju pa avtor označi bralca kot junaka oz. junakinjo zgodbe. V tem obdobju se otroku dogajajo pomembne spremembe, kot je prehod v šolo in je izkušnja branja pomembna iz dveh vidikov. Branje je za otroke sredstvo zbiranja informacij o svetu, hkrati pa mu branje ponudi možnost raziskovanja notranjega sveta sploh, ko otrok postaja starejši. Iskanje informacij o svetu in iskanje pustolovščine, ko si sebe predstavljajo v drugem svetu ali drugačnih okoliščinah, sta torej dve področji, ki sta pri branju v tem obdobju pomembni.

Pravljice imajo lahko več pomenov za otroke: psihološki, vzgojno-izobraževalni in socialni pomen. Pri psihološkem pomenu je pomembna varnost, ki jo otroku zagotavljajo pravljice, strah se med branjem umiri, eksistencialne dileme lahko otrok obravnava in razreši na neogrožujoč način, pravljice pa ga naučijo tudi čustev in mu dajejo možnost, da spozna tudi sebe. Bližina, ki se med branjem pravlji ustvari med otrokom in starši, ter možnost, da skozi pravljico spozna tudi drugačne ljudi, pa ji daje še poseben socialni pomen (Kucler, 2002). Socialni pomen ima tudi pripovedovanje pravlji, predvsem za mlajše otroke. Pripovedovanje omogoča več prilagodljivosti kot samo branje, hkrati pa lahko postane prijeten skupen dogodek, kjer uživata oba – tako tisti, ki pravljico posluša kot tudi tisti, ki jo pripoveduje. Vendar pa mora biti pripovedovalec uglašen na otrokove potrebe in odzive, da lahko pravljico primerno pripoveduje v medsebojno zadovoljstvo (Bettelheim, 1999).

Kaj moramo upoštevati pri izvajanju biblioterapije z otroki:

- izvajalci naj uporabljajo gradivo, ki ga dobro poznajo;
- občutljivost za dolžino gradiva, izogibamo se tujih detajlov in situacij;
- otrokova težava mora biti podobna, ne pa nujno enaka težavi, ki se izpostavi v gradivu;
- znani morajo biti otrokovi interesi in njegova stopnja branja;
- gradivo, ki izraža enako čustvo ali razpoloženja, je odlično za biblioterapevtsko intervencijo;
- primeren je tudi avdiovizualno gradivo, kadar ni primernega bralnega gradiva.

(Rubin, 1987, v Pardeck, 2005)

Cilji uporabe biblioterapije pri delu z otroki vključujejo tudi učenje pozitivnega mišljenja, spodbujanje izražanja o težavi, spodbujanje iskanja rešitev in kot pomoč otroku, da prepozna podobnosti med svojo težavo in težavami drugih (Pardeck, 2005).

Pardeck predlaga, da v biblioterapijo vključimo še dodatne dejavnosti, ki sledijo diskusiji, ali pa jo celo nadomestijo (sploh pri mlajših otrocih). Te dejavnosti so lahko npr. risanje, izdelava lutk, pisanje pisma, pantomima ... (Pardeck, 1990).

Z zgodnjo pozitivno izkušnjo poslušanja zgodb in branja ustvarjamo pri otrocih podlago, na kateri lahko delamo tudi v kasnejših obdobjih. Če jim že v otroštvu približamo branje, bodo v mladostništvu in odrasli dobi morda tudi sami raje posegli po literaturi.

2.10 Biblioterapija z mladostniki

Tudi z mladostniki lahko izvajamo biblioterapijo. Glede na stopnjo razvoja, moramo tudi pri mladostnikih poudariti določene vidike. Zanje bomo izbrali drugačno literaturo, kot za otroke.

Kaj pa je tisto, kar mladostnika v knjigi pritegne? Odgovore na to vprašanje lahko združimo v tri sklope, po katerih mladostniki ocenjujejo: knjiga jim da izkušnjo vpletenosti v zgodbo in identifikacijo z junakom, zgodba je realistična oz. se strinjajo, da vsebuje določene realne elemente in kot tretje, dobra zgodba spodbudi njihovo razmišljanje. Mladostniki v tem obdobju iščejo uvid v pomen življenja ter vrednote, prepričanja in modele, ki so vredni posnemanja. To lahko najdejo tudi v knjigi, ki jih nagovori (Appleyard, 1994).

Poseben pomen biblioterapije v obdobju mladostništva je v tem, da ponuja mladostnikom varno okolje, kjer lahko skozi pogovor predelajo svoje težave. Varno okoje je pomembno, ker je obdobje mladostništva obdobje, ko si oblikujejo identiteto in so v obdobju prehoda iz otroštva v odraslost. V literaturi pa lahko najdejo tudi ustrezne modele za identifikacijo sploh, če jim tega v njihovem okolju primanjkuje. Hkrati jim skupinska biblioterapija pod strokovnim vodstvom biblioterapevta, ki jih vodi skozi proces, omogoči pozitivne izkušnje stika z vrstniki, omogoči prvi uvid v svoje težave in njihove rešitve (Obal, 2003).

Kriteriji za izbor mladinske literature so:

- osredotočiti se na specifičen problem, s katerim se sooča mladostnik;
- knjige morajo biti primerne njegovemu bralnemu nivoju;
- podatki morajo ustrezno rešitev problema;
- mladostnik mora povzeti neki smiselni zaključek iz prebranega (prav tam, str. 61).

Prav tako kot pri biblioterapiji z otroki moramo biti pri mladostnikih pozorni na to, kaj jih zanima. Poseben poudarek moramo dati temu, da jih pritegnemo k procesu, sploh, če imajo pomankljive izkušnje z branjem in je to zanje samo obveza. Šele takrat, ko so motivirani za sodelovanje, lahko nadaljujemo s procesom.

2.11 Pomankljivosti in ovire v biblioterapiji

Kljub opisanim pozitivnim učinkom biblioterapije pa ne smemo pozabiti na morebitne pasti in pomankljivosti. Če se jih zavedamo, se jim lahko izognemo in preprečimo, da bi proces biblioterapije zašel v slepo ulico.

Omejitve biblioterapije lahko povežemo z udeleženci, biblioterapevtom in s procesom biblioterapije. Udeleženci lahko projicirajo lastne motive v literarne osebe in s tem krepijo lastno percepcijo ter motive; lahko pa se zgodi, da popolnoma zavrnejo osebe in se z njimi sploh ne identificirajo. Literaturo lahko uporabljajo zgolj kot pobeg v fantazijo ali pa v procesu biblioterapije ne sodelujejo. Omejitve, povezane s terapevtom so, da ima le-ta pomanjkljivo znanje o človekovem razvoju in razvojnih težavah, prav tako pa tudi nezadostno znanje o ustrezni literaturi. Iz nepoznavanja literature izhaja težava uporabe neprimerne literature v biblioterapevtskem procesu, na primer branje prezahtevne ali prelahke literature, uporaba literature, ki je neprimerna za težave uporabnikov ali pa uporaba vedno iste literature, ne glede na uporabnika in njegove težave. Zaradi teh dejavnikov je proces biblioterapije lahko neuspešen, kar pomeni tudi, da se terapevt in udeleženec ne poglobita ter ostajata le ne površju težav. Proces biblioterapije pa je lahko celo prekinjen (Gladding in Gladding, 1991).

Uspešnost biblioterapije je lahko ovirana tudi zaradi:

- pripravljenosti otroka, da se vidi v ogledalo;
- nespretnosti terapevta, da vodi proces;
- narave in stopnje otrokove težave;
- dostopnosti kvalitetnega gradiva;

- načina, kako je gradivo predstavljeno;
- tendence k racionalizaciji lastnih težav med branjem;
- omejitve zaradi samega procesa, težave namreč niso rešene samo z branjem o njih;
- sposobnosti učenca, da prenese uvid v realno življenje;
- uporabe literature kot pobeg, umik v fantazijski svet;
- odnosa med bralcem in biblioterapevtom;
- razpoložljivosti tečajev in izobraževanj o biblioterapiji

(Cornett in Cornett, 1980).

Maeve Visser Knoth (2006) pa izpostavi še en pomemben vidik biblioterapije z otroki. Sicer omenja biblioterapijo bolj kot priporočanje knjig, ne izpostavlja pogovora, ki sledi, pa vendar izpostavi pomembno dilemo. Vpraša se, ali je primerno in smiselno priporočati knjige, ko se težava oz. kriza že pojavi, saj knjiga nikoli ne bo do podrobnosti opisovala posameznikove situacije. Prav tako se vpraša, ali je res smiselno otroka, ki doživlja težavno situacijo v življenju, tudi v literaturi soočati z njo. Namesto kurative predlaga preventivo. Otroku naj beremo raznoliko literaturo, ki predstavlja različne življenjske situacije in čustva, preden se krizna situacija sploh pojavi. Tako bo čustveno opremljen za soočanje s situacijo preden se bo sploh pojavila.

Kar se tiče ovir, ki prihajajo s strani biblioterapevta, se jim lahko izognemo z neprestano evalvacijo našega dela in izobraževanjem na področjih, ki so pomembna za biblioterapijo (področje literature, vodenja skupin, specifične težave uporabnikov ...). Pozorni smo na sam proces in posvetimo mu dovolj časa za razrešitev morebitnih težav, ki se pojavijo. V primerih, ko tehnike na delujejo, pa spremenimo pristop, uporabimo lahko drugo knjigo, zamenjamo okolje ali pa spremenimo način dela v skupini. Nekaterim morebitnim težavam se lahko izognemo že preventivo, če jih upoštevamo pri našem načrtovanju procesa biblioterapije in dela v skupini, npr. kaj bomo storili, če udeleženci ne bodo prebrali knjige, če bodo v interpretacijah ostali na površju in če katera literatura ne bo imela zelenega učinka.

3 Socialna pedagogika

Socialna pedagogika je v svetu znana že dlje časa. Prvič je bil pojem socialna pedagogika uporabljen leta 1844 (prvi ga omeni C. W. E. Mager), kasneje pa ga različni avtorji še naprej razvijajo in dopolnjujejo. Samostojna disciplina je postala na prelomu iz 19. v 20. stoletje, v obdobju industrijskega razvoja, ko je poskušala odgovoriti na naraščajoče družbene probleme (Zorc Maver, 2006). Danes najdemo socialne pedagoge na različnih delovnih mestih; ne samo na tistih, za katera so bili prvotno namenjeni. Poleg vzgojnih zavodov in mladinskih domov so zaposleni tudi v svetovalnih službah vrtcev in osnovnih šol, prevzgojnem domu in zaporih, domovih za upokojece, drugih socialnih in varstvenih ustanovah, delajo z odvisniki od drog, z brezdomci, najdemo jih celo na Centrih za socialno delo, delo z različnimi populacijami pa opravljajo tudi v nevladnih organizacijah. Po podatkih raziskave avtorice Zupančič (2000, v Kobolt in Dekleva, 2006, str. 170): »Je 44 % zaposlenih socialnih pedagogov v njenem reprezentativnem vzorcu opravilo strokovni izpit na področju šolstva, 11 % na področju socialnega varstva, 9 % na področju zdravstva, 3 % na drugih področjih ...«.

Socialna pedagogika tako pokriva širok spekter področij dela. Socialni pedagogi pri svojem delu z različnimi populacijami uporabljajo številne intervence, ki zajemajo tako preventivno delo kot tudi nudenje pomoči, ko se težave že pojavijo.

3.1 Socialnopedagoške intervence

Glede na različnost populacij, s katerimi dela socialni pedagog, njegove intervence niso omejene samo na eno področje. Ker želi delovati celostno, mora zajeti več dimenzij in področij. »Naloga socialnih pedagogov je, da delujejo integrativno, preventivno in kompenzacijsko« (Skalar, 2006, str. 20). Kaj vse zajemajo socialnopedagoške intervence, prikazuje Slika 5.

Slika 5: Področja socialnopedagoških intervencij

Vir: Kobolt, 1997, str. 11–12.

Socialnopedagoške intervencije so postavljene na kontinuum in je med njimi v praksi težje razlikovati kot pa v teoriji. Kje na spektru se socialni pedagog znajde pri svojem delu, je odvisno tudi od institucije, v kateri dela, in populacije (Kobolt, 1997).

Socialni pedagog torej pri svojem delu: deluje preventivno, diagnosticira, izobražuje, skrbi za vzgojo, ponuja podporo in pomaga pri predelavi težav.

3.1.1 Biblioterapija kot pomoč pri vzpostavljanju odnosa in socialnopedagoškem diagnosticiranju

Biblioterapija se lahko uporablja kot orodje pri diagnosticiranju in tudi kot pomoč pri vzpostavljanju odnosa. Diskusija na določeno temo lahko pomaga razumeti otroka, njegov pogled na težavo in čustva. Hkrati pa proces biblioterapije predstavlja skupno izkušnjo, na podlagi katere se lahko med odraslim in otrokom razvije zaupen odnos (Berg-Cross in Berg-Cross, 1976). Kranjčan in Bajželj (2007) označita odnos kot osnovo za socialnopedagoško delo, saj je kvaliteten odnos med uporabnikom in strokovnjakom pogoj za uspešno sodelovanje ter pomoč.

Skozi proces identifikacije z liki v literaturi lahko z nami delijo pomembne informacije o sebi, ki nam lahko pomagajo razumeti okoliščine, v katerih se agresija izraža in prevladuje (Shechtman, 1999).

3.1.2 Preventiva

Če uporabljamo biblioterapijo kot preventivo, lahko pri otrocih in mladostnikih povečamo njihovo samorazumevanje in tudi razumevanje človeškega vedenja na splošno ter spodbujamo empatijo. S spodbujanjem kritičnega mišljenja se lahko bolj konstruktivno odločajo, tako na osebnem področju kot tudi v socialnih situacijah. Z biblioterapijo jim lahko ponudimo tudi pravilne informacije, ki jih potrebujejo za odločanje, npr. ozaveščanje o nevarnostih uporabe drog (Yusuf in Taharem, 2006).

Cilji, ki jih lahko dosežemo z uporabo biblioterapije v preventivne namene, zajemajo: pridobivanje informacij o človeškem vedenju, boljše poznavanje samega sebe, iskanje interesa zunaj sebe, lajšanje nezavednih težav, možnost za identifikacijo in primerjavo in tudi vpogled v lastno vedenje in razjasnitev težav (Cianciolo, 1965). Namen uporabe biblioterapije v preventivne namene je ozaveščanje o določeni tematiki in s tem preprečevanje težav preden se pojavijo (Pardeck, 1989).

Biblioterapija je lahko uporabljena tudi kot preventiva za otroke in mladostnike, pri katerih je zaradi njihovih socialnih, ekonomskih in družinskih okoliščin večja možnost za šolski neuspeh. Pri uporabi biblioterapije za lajšanje njihovih težav in za učenje kompetenc, ki bi zmanjšale možnost šolskega neuspeha, naj bi sledili desetim korakom: 1. razvijanje zaupanja z učencem; 2. identifikacija osebja, ki nam lahko pomaga; 3. pridobitev soglasja in podpore staršev oz. skrbnikov; 4. definiranje konkretnih težav, s katerimi se učenec sooča; 5. določitev ciljev in aktivnosti; 6. izbrati knjige, primerne za konkretno situacijo; 7. predstavitev knjige učencu; 8. vključitev bralne aktivnosti; 9. vključitev aktivnosti, ki sledijo branju; 10. evalvacija učinkov (Prater, Johnstun, Dyches in Johnstun, 2006).

3.1.3 Čustvene težave in spreminjanje vedenja

Poleg uporabe biblioterapije v preventivi in kot pomoč pri definiranju težav ter tudi močnih točk, jo lahko uporabimo tudi takrat, ko se težave že pojavijo in izrazijo. Avtorji navajajo različna področja in primere dobre prakse uporabe biblioterapije. Nekateri dajejo poudarek bolj na lajšanju čustvenih težav, medtem ko se drugi bolj osredotočajo na spremembe vedenja, čeprav je v praksi eno tesno povezano z drugim. Forgan (2002) se z biblioterapijo

osredotoča na učenje reševanja težav, medtem ko Maich in Kean (2004) poudarita uporabo biblioterapije za reševanje širokega spektra socialno-emocionalnih težav.

Otrokom, ki so bili iz različnih vzrokov ločeni od matične družine in nameščeni v mladinske domove, rejništva ali pa celo dani v posvojitev, lahko biblioterapija pomaga prepoznati in predelati občutke zapuščenosti ter osamljenosti in jim pomaga razumeti njihovo situacijo. Hkrati pa se lahko skozi proces biblioterapije zblížajo s svojimi skrbniki in z novim okoljem (Harris Fries, b.d.). Ker odstranitev iz primerne družine pomeni veliko spremembo, lahko biblioterapija pomaga tudi pri stabilizaciji in privajanju na okolje. Prav tako lahko vzgojiteljem oz. rejnikom omogoči, da skozi diskusijo bolje spoznajo otroka (Pardeck in Pardeck, 1987).

S težavami, povezanimi s prilagajanjem na novo okolje, se je ukvarjala tudi raziskava, ki je primerjala učinke čustvene in kognitivne biblioterapije v Izraelu. Raziskava je bila narejena s skupino otrok, starih od 7 do 15 let, ki so živeli v stanovanjski skupini v Izraelu. Vsi so bili odstranjeni iz njihove družine zaradi različnih razlogov. Večina jih je pred vstopom v raziskavo izražala težave z anksioznostjo, tako socialne in čustvene težave kot tudi težave s prilagajanjem. Čeprav spremembe po končani razskavi niso bile velike, so bile opazne statistično pomembne razlike med eksperimentalnima in kontrolno skupino. Zmanjšala se je stopnja socialne anksioznosti, delno pa tudi težave, povezane s prilagajanjem (Betzael in Shechtman, 2010).

Srečamo se lahko tudi s tem, da otrok oz. mladostnik težave ali situacije ne želi priznati. S pomočjo literature mu lahko pomagamo, da se s težavami sooči na način, ki zanj ni ogrožujoč, saj mu ni potrebno takoj začeti govoriti o svoji izkušnji. Kljub temu lahko iz diskusije pridobi informacije ali pa možne rešitve. Takšen primer so pogosto otroci, katerih starši imajo težave z alkoholom (Menning, 1987).

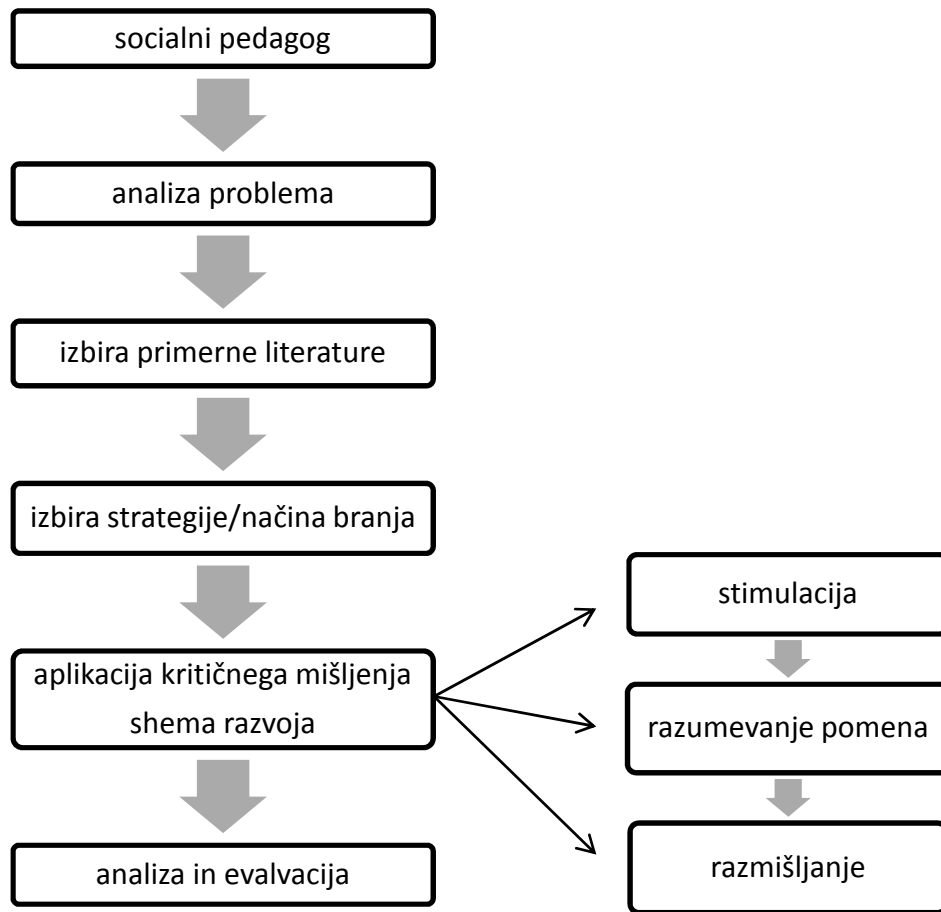
Socialni pedagogi se pri svojem delu pogosto soočijo z otroki in mladostniki, ki so iz različnih razlogov agresivni. Zipora Shechtman (1999) omenja raziskavo, ki je bila narejena z namenom ugotavljanja učinkovitosti biblioterapije kot intervencijske metode za delo z agresivnimi dečki. Izvajala se je kot skupinska terapija v skupini petih osemletnih dečkov, ki so izražali agresivno vedenje iz različnih razlogov. Proces biblioterapije je potekal v okviru desetih srečanj, vsako srečanje je trajalo po 45 minut. Kot medij biblioterapije so bile uporabljene različne krajše zgodbe, poezija, slika in film, gradivo pa je prikazalo razloge, ki

lahko pripeljejo do agresije, npr. stiska in strah, frustracija in potreba po moči. Torej različne vidike agresije, njenih vplivov in možnih rešitev. Rezultati raziskave so pokazali, da se je pri dečkih zmanjšalo agresivno vedenje, povečala pa se je pogostost konstruktivnega reševanja težav. Skozi proces biblioterapije so dečki doživljali uvide v svoje vedenje, spoznavali negativne plati agresije, doživljali katarzo, razmišljali o možnostih konstruktivnega reševanja težav in odzivanja na svoja čustva ter si postavljali cilje za spremembe lastnega vedenja. Vendar pa je za izvajanje rešitev, kljub pozitivnemu vplivu literatura oz. proces biblioterapije, potrebna še nadaljna pomoč in spremljanje (prav tam). Kot metodo intervencije v primeru nasilja pa biblioterapijo omeni tudi Sabrina Brinson (2005) predvsem pri delu z deklicami, ki izvajajo nasilje, saj jim literatura omogoča uvid v njihova dejanja.

Avtorja Indrašienė in Kapočiuūtė (2009) sta pripravila model aplikacije biblioterapije v socialnopedagoško delo, ki zajema več faz. V prvi fazi naredi socialni pedagog podrobno analizo problema, s katero se mladostnik oz. otrok sooča in na podlagi tega pripravi načrt pomoči ter poišče ustrezno literaturo. V fazi kritičnega mišljenja spodbujamo otroke, da izrazijo svoje mnenje, s tem spodbudimo njihovo razmišljanje. Branju sledi pogovor o tem, kaj se je dogajalo, kakšen je problem v zgodbi, kako ga dojemajo in razumejo. Spodbujamo njihovo kritično mišljenje o težavi in možnosti njihove razrešitve. Faza analize in evalvacije je pomembna, ker lahko kot strokovnjaki ocenimo proces in vidimo, kje so prednosti, pa tudi morebitne pomanjkljivosti. Tako lahko otrokom in mladostnikom omogočimo prostor za pogovor o težavah, učimo jih strategij soočanja z njimi. Biblioterapijo vidita kot učinkovit način za obravnavanje posameznikovih emocionalnih in psiholoških težav, kar vključuje tudi izkušnje izgube in neuspehov. Poleg krepitev posameznikove samozavesti, pa branje daje upanje, odvrne od obremenjujočih misli, travm, olajša prilagajanje in dvigne razpoloženje.

Slika 6: Model aplikacije biblioterapije v socialnopedagoško delo

Vir: Indrašienė in Kapočūtė, 2009, str. 95.

Omenjenih je kar nekaj področij, kjer se je biblioterapija pokazala kot uspešna ali pa so bile zaznane možnosti za njen razvoj. Ta področja so tudi del socialne pedagogike in čeprav to niso edina področja, so vseeno zaznane določene stične točke med socialno pedagogiko in biblioterapijo. Za lažjo primerjavo in pregled so podobnosti prikazane v spodnji tabeli.

Slika 8: Prikaz stičnih točk socialnopedagoškega dela in biblioterapije

SOCIALNOPEDAGOŠKO DELO	BIBLIOTERAPIJA Z OTROKI IN MLADOSTNIKI
preventiva	- spodbujanje kritičnega mišljenja, empatije, razumevanje sebe in drugih
diagnosticiranje	- spoznavanje otroka in njegovega pogleda na svet
izobraževanje	- nudenje informacij in ozaveščanje
vzgoja	- ustvarjanje zaupnega odnosa
svetovanje (podpora)	- omogočiti razumevanje lastne situacije in lajšanje občutka zapuščenosti, osamljenosti
predelava kriz	- soočanje s težavami in preprečevanje njihovega zanikanja - zmanjševanje socialne anksioznosti - zmanjšanje agresivnosti

Biblioterapija bi se v socialni pedagogiki lahko uporabljala na področju preventive, diagnosticiranja, vzpostavljanja odnosa, izobraževanja in kurative. Otrokom in mladostnikom bi skozi knjige lahko ponudili informacije, ki jih potrebujejo za svoje odraščanje; tako realne informacije o svetu kot tudi o emocionalni in psihološki plati. Poleg tega je literatura medij, skozi katerega lahko vzpostavimo odnos in o uporabniku izvemo njegovo plat zgodbe, morda tudi kakšne informacije, ki jih izda nehote skozi pogovor. Tudi iz njegovega funkcioniranja in iz dinamike skupine lahko pridobimo koristne podatke za nadaljnje načrtovanje pomoči. Poleg ponujanja informacij, ki jih vsebuje literatura, lahko povečamo otroku in mladostniku nabor možnih reakcij, čustvenih odzivov in rešitev za težavo sploh, če to počnemo preden se težava pojavi. To ni predpisovanje kako naj bi reagirali, le ponujamo jim različne možnosti, da lahko sami izberejo kaj jim najbolj ustreza. Morda smo našim uporabnikom tako bližje, saj lahko ustvarimo zaupno okolje, v katerem se lahko brez strahu izrazijo. Tako jim olajšamo predelovanje težav ali pa tudi podlago za prihodnost, da se bodo lažje obrnili po pomoč k nam, če jo bodo potrebovali.

3.2 Kompetence socialnega pedagoga

Vprašali smo se že, ali je za biblioterapevta bolj primeren knjižničar z znanji o vodenju skupin ali psiholog, ki dobro pozna literaturo in njeno vrednost. Videli smo, kakšne kompetence navajajo avtorji kot pomembne za biblioterapevta. Kakšne pa so kompetence socialnega pedagoga in ali je sploh usposobljen za izvajanje metode biblioterapije? Kompetence, ki jih ima socialni pedagog, zajemajo tako splošne kompetence strokovnih delavcev v vzgoji in izobraževanju kot tudi specifične socialnopedagoške kompetence. Dekleva in Kobolt (2006) ter Kranjčan (2007) navajajo med drugim tudi naslednje kompetence:

- znanja s področja komunikacije, ki zajemajo komunikacijo z različnimi uporabniki, njihovimi svojci in s strokovnjaki z različnih področij;
- teoretična znanja s področja svetovalnega dela, poznavanje razvojnih zakonitosti posameznika ter njihovo upoštevanje pri načrtovanju in izvajanju intervencijskih programov;
- poseben poudarek na znanju o socialnih sistemih, različnih odklonskih pojavih, razumevanje procesov, ki se znotraj njih dogajajo (socializacija, stigmatizacija, socialno izključevanje, različne oblike nasilja ...) in njihovo kritično razumevanje;
- znanja o skupinski dinamiki in vodenju skupin;
- refleksija kot pomembna kompetenca, tako svojega lastnega delovanja in vpliva na druge, kot tudi vpetosti v različne sisteme in delovanja posameznikov;
- upoštevanje individualnosti posameznika, njegovih potreb, močnih in šibkih točk, pri tem pa delovati v danem življenjskem okolju posameznika in oblikovati celovito ter ustrezno pomoč;
- delovanje z empatijo, razumevanjem in s sprejemanjem drugačnosti ter odklonskosti.

Nataša Martinjak (2002, str. 402) označi retoriko kot: »... osnovno večino socialnega pedagoga.« Pomembno je, kako kot strokovnjak uporablja besede, saj se socialni pedagog zaveda njihove teže, pri tem pa je pomembno tudi to, da zna izraziti svoje misli in komunicirati z uporabniki, saj jih tudi z zgledom uči teh veščin (Martinjak, 2002).

Predmetnik na programu prvostopenjski univerzitetni študijski program Socialne pedagogike danes zajema splošna in specifična znanja s področij filozofije, sociologije, pedagogike, specialne pedagogike, metodologije, prava in kriminologije, psihodinamike in drugih specifičnih socialnopedagoških znanj (Socialna pedagogika, b.d.).

Socialni pedagog ima torej širok spekter kompetenc za delo z ljudmi, tudi za delo v skupini. Kompetence socialnega pedagoga in biblioterapevta so prikazane v Sliki 7.

Slika 7: Kompetence, potrebne za izvajanje biblioterapije, in kompetence socialnega pedagoga

Kompetence, potrebne za biblioterapevta:	Kompetence socialnega pedagoga:
- delo v timu, interdisciplinarno delo	- znanja s področja komunikacije
- dobra sposobnost vživljanja in razumevanja drugih, sposobnost empatije	- delovanje z empatijo, celostno razumevanje posameznika in sprejemanje drugačnosti
- znanja s področja sociologije, psihologije, pedagogike in medicine	- znanja s področja sociologije, psihologije, filozofije, pedagogike
- znanja s področja komunikacije, vodenja skupin, skupinske dinamike in svetovanja	- znanja s področja svetovanja, skupinske dinamike in vodenja skupin
- specifično poznavanje področja, problematike in uporabnikov, s katerimi dela	- refleksija sebe kot osebe in svojega strokovnega dela
- dobro poznavanje literature, s katero dela	
	- poznavanje razvojnih zakonitosti posameznika
	- znanja o socialnih sistemih in različnih odklonskih pojavih

Večino kompetec, ki so potrebne za izvajanje biblioterapije, ima tudi socialni pedagog. Širok spekter znanj mu omogoča razumevanje uporabnika in njegove situacije, z nenehno refleksijo pa skrbi za neprestan razvoj, tako sebe kot tudi procesa. Kompetenca komuniciranja mu zagotavlja delo v timu, ki je v biblioterapiji pogosto omenjeno. Razume skupinsko dinamiko, kar mu olajša izvajanje biblioterapije v skupini. Pomaga pa si lahko s tehnikami svetovanja, tako pri delu v skupini kot tudi individualno.

4 Sklep

V diplomskem delu sem poskušala prikazati kaj je biblioterapija in kako si uporabniki lahko z njo pomagajo, s poudarkom na delu z otroki in mladostniki. Biblioterapija lahko pomaga pri doseganju različnih namenov in ciljev, najpogosteje uvida, s tem povezano iskanje rešitev in doseganje sprememb. Poleg literature je pomemben del biblioterapije tudi pogovor, saj lahko skozi diskusijo še poglobimo uvide ali pa zgolj razjasnimo težave in situacije.

Cilj diplomskega dela je bil povezati biblioterapijo s socialno pedagogiko, kar sem poskušala narediti s prikazom področij, kjer se biblioterapija uporablja, in to povezati s socialnopedagoškimi intervencami. Biblioterapija je namreč lahko uporabljena na vseh področjih, ki jih zajema tudi socialno pedagoško delo (preventiva, diagnoza, vzpostavljanje odnosa in kurativa), saj se to, kar želimo doseči z biblioterapijo, sklada s kontinuumom socialnopedagoškega dela. Na področju preventive, izobraževanja in vzgoje si z biblioterapijo lahko pomagamo na več načinov. Spodbujamo kritično mišljenje, empatijo in razumevanje samega sebe, hkrati pa tudi nudimo informacije ter ozaveščamo; skozi skupen proces in izkušnje pa ustvarjamo odnos, ki je potreben za nadaljne delo. Del socialnopedagoškega dela je tudi diagnosticiranje. Z biblioterapijo lahko skozi proces spoznavamo otrokov pogled na svet in dobimo informacije tudi z njegove strani, kar nam je v pomoč pri ustvarjanju celostnega pogleda na njegovo situacijo. Ko imamo že informacije o težavi, pa je delo socialnega pedagoga tudi ponujanje podpore in pomoč pri razrešitvi težav ter kriz. Biblioterapijo lahko tukaj uporabimo kot sredstvo, ki pomaga pri razumevanju lastne situacije in lajša občutke osamljenosti, soočanje s težavami in preprečuje njihovo zanikanje. Hkrati pa omogoči tudi zmanjšanje socialne anksioznosti in tudi agresije. Seveda pa omenjena področja niso edina, kjer lahko uporabimo biblioterapijo; to niso edini cilji, s

katerimi lahko integriramo biblioterapijo v socialno pedagogiko. Težko je klasificirati katero področje uporabe biblioterapije sodi v katero področje socialnopedagoškega dela. Nudenje informacij in ozaveščanje je del vsake socialnopedagoške intervence, prav tako kot tudi na primer skrb za odnos. Res pa je, da bomo pri preventivi dajali prednost drugim vidikom biblioterapije kot pa pri predelavi kriz.

Pri biblioterapiji je pomemben del tudi biblioterapevt oz. tisti, ki izvaja omenjeno metodo. Socialni pedagogi imajo ustrezne kompetence za izvajanje biblioterapije z različnimi skupinami. Tekom študija pridobijo znanja s področij različnih psihologij, sociologije, filozofije in pedagogike. Poznajo razvojne zakonitosti, imajo pa tudi znanja o vodenju skupine, njihovi dinamiki in komunikaciji. Poleg tega jim stroka omogoča empatično razumevanje posameznika in tudi družbe. Z neprestano refleksijo sebe in svojega dela pa lahko sproti prilagajajo metodo in tako omogočajo optimalno pomoč za uporabnike glede na njihove potrebe. Sicer pa socialni pedagogi nima kompetenc za izvajanje biblioterapije v kliničnem okolju; kompetenci, ki manjkata, sta tudi dobro poznavanje literature in določenih znanj s področja medicine. Manjkajoče kompetence lahko nadomestijo z dodatnimi izobraževanji in lastnim študijem ali pa pri svojem delu v timu sodelujejo s strokovnjaki, ki imajo potrebna znanja.

Diplomsko delo je teoretično in sem tokrat raziskala metodo, kot je opisana v literaturi. Da bi biblioterapija lahko postala stalen repertoar socialne pedagogike in njenih intervencij, bi bilo potrebno narediti pregled, kje v praksi socialne pedagogike se biblioterapija že uporablja. Koliko so socialni pedagogi sploh seznanjeni z biblioterapijo in ali jo v kakšni obliki tudi uporabljajo pri svojem delu. Poleg preučevanja uporabe v praksi je možnost nadaljnega raziskovanja tudi v preučevanju vpliva biblioterapije na otroke in mladostnike, ki se znajdejo v socialnopedagoški obravnavi. Preučevanje vpliva biblioterapije bi zajemalo otroke s čustvenimi in z vedenjskimi težavami (eksternalizirane in internalizirane oblike) v vrtcih, šolah, mladinskih domovih, vzgojnih zavodih, kriznih centrih ter drugih ustanovah in društvih, kjer delujejo socialni pedagogi. Možnosti raziskovanja zajemajo tudi kako bi se biblioterapija lahko uporabljala kot del rutine dela v mladinskih domovih in vzgojnih zavodih, kot krizna intervencija v šolah ali pa kot pomoč pri socialnopedagoški diagnozi. Na podlagi teh podatkov bi se lahko vzpostavil primer dobre prakse, na katerem bi lahko gradili nadaljna raziskovanja in uporabo metode.

Seveda pa možnost za uporabo metode ni omejena samo na otroke in mladostnike, ampak je primerna tudi za odrasle. Vsekakor pa moramo pri uporabi biblioterapije ostati v okviru socialnopedagoškega delovanja in na posameznika ali skupino pogledati celostno ter najti pravi način uporabe metode. Nikakor ne želim povedati, da je primerna za vse uporabnike in vse priložnosti, lahko pa obogati socialnopedagoško delo in ponudi dodatno možnost pomoči ne glede na to, ali jo bomo uporabili za doseganje specifične uvida v problem ali pa zgolj za vzpostavljanje pozitivne izkušnje in odnosa z našimi uporabniki.

5 Literatura

- Aiex, N.K. (1993). Bibliotherapy. Pridobljeno s <http://www.ericdigests.org/1993/bibliotherapy.htm>
- Allen, J.R., Allen, S.F., Latrobe, K.H., Brand, M., Pfefferbaum, B., Elledge, B., ... Guffey, M. (2012). The Power of Story. *Children & Libraries: The Journal Of The Association For Library Service To Children*, 10(1), 44-49.
- Appleyard, J.A. (1994). *Becoming a reader : the experience of fiction from childhood to adulthood*. Cambridge : Cambridge University Press.
- Berg-Cross, G. in Berg-Cross, L. (1976). Bibliotherapy for young children. *Journal Of Clinical Child Psychology*, 5(2), 35-38.
- Bettelheim, B. (1999). *Rabe čudežnega: o pomenu pravljic*. Ljubljana: Studia humanitatis.
- Betzalel, N. in Shechtman, Z. (2010). Bibliotherapy Treatment for Children With Adjustment Difficulties: A Comparison of Affective and Cognitive Bibliotherapy. *Journal Of Creativity In Mental Health*, 5(4), 426-439.
- Brewster, L. (2008). The reading remedy: bibliotherapy in practice. *Aplis*, 21(4), 172-177.
- Brinson, S. A. (2005). Boys Don't Tell on Sugar-and-Spice- but-not-so-Nice Girl Bullies. *Reclaiming Children & Youth*, 14(3), 169-174.
- Burkeljca, S. (2010). Branje pomembno vpliva na sočutje in strpnost ter prispeva k oblikovanju človeške osebnosti. V Burkeljca, S. (ur.) *Čudežnosti besed: bibliopreventiva*. Domžale: Občina.
- Burkeljca, S. (2011a). Besedni sprehod skozi dveletni projekt. V Burkeljca, S. in Grobin, T. (ur.). *Projekt Comenius Regio: BIBLIOPREVENTIVA* (str. 9-11). Domžale: Občina.
- Burkeljca, S. (2011b). Knjige nam pomagajo živeti. Izkušnje z biblioterapijo v šoli. *Šolska knjižnica*, 21(4), 243-248.
- Cianciolo, P. (1965). Children's literature: can affect coping behavior. *Personnel & Guidance Journal*, 43(9), 897-903.

- Cornett, C. E. in Cornett, C. F. (1980). *Bibliotherapy: The Right Book at the Right Time*. Indiana: Phi Delta Kappa Fdueducational Foundation Bloomington. Pridobljeno s http://www.eric.ed.gov/ERICWebPortal/search/detailmini.jsp?_nfpb=true&_ERICExtSearch_SearchValue_0=ED192380&ERICExtSearch_SearchType_0=no&accno=ED192380
- Estés, C. P. (2003). *Ženske, ki tečejo z volkovi: miti in zgodbe o arhetipu Divje ženske*. Nova Gorica: Eno.
- Forgan, J. W. (2002). Using Bibliotherapy to Teach Problem Solving. *Intervention In School & Clinic*, 38(2), 75-82.
- Franz, M. L. von (1996). *The interpretation of fairy tales*. Boston ; London : Shambhala.
- Furlan, M. (2005). *Biblioterapija v šolskem svetovalnem delu: vloga šolskega knjižničarja in šolskega svetovalnega delavca* (Diplomsko delo). Filozofska fakulteta, Ljubljana.
- Gladding, S. T. in Gladding, C. (1991). The ABCs of bibliotherapy for school counselors. *School Counselor*, 39(1), 7-13.
- Harris Fries, F. (b.d.). Bibliotherapy and its Potential Applications in the Foster Care Environment: Something a Child Can Understand Pridobljeno s <http://toddharrisfries.weebly.com/something-a-child-can-understand-bibliotherapy-and-its-potential-applications-in-the-foster-care-environment.html>
- Hynes, A. M. in Hynes – Berry, M. (1986). *Bibliotherapy-the interactive process*. Boulder; London: Westview Press.
- Indrašienė, V. in Kapočiūtė, E. (2009). Usage of bibliotherapy elements when solving adolescent socio-pedagogical problems. *Social Education / Socialinis Ugdyimas*, 7(18), 87-98.
- Izzivi biblioterapije v sodobno družbi (2013). Pridobljeno s <http://www.zbds-zveza.si/?q=node5/208>
- Jake, L. (2001). Bibliotherapy Applications for Recreation Therapy. Pridobljeno s <http://recreationtherapy.com/articles/bibliotherapy.htm>

- Jones, J. L. (2006). A Closer Look at Bibliotherapy. *Young Adult Library Services*, 5(1), 24-27.
- Knoth, M. (2006). What Ails Bibliotherapy?. *Horn Book Magazine*, 82(3), 273-276.
- Kobolt, A. (1997). Teoretične osnove socialno pedagoških intervencij – 1.del. *Socialna pedagogika* 1(1), 7-26.
- Kobolt, A. in Dekleva, B. (2006). Kakovost dela in kompetence. V Sande, M., Dekleva, B., Kobolt, A., Razpotnik, Š. In Zorc – Maver, D. (ur.) *Socialna pedagogika: izbrani koncepti stroke* (str. 169-190). Ljubljana: Pedagoška fakulteta.
- Kranjčan, M. (2007). *Praktično pedagoško usposabljanje. Socialna pedagogika : priročnik*. Ljubljana: Pedagoška fakulteta.
- Kranjčan, M. in Bajželj, B. (2007). Odnos – osnova za socialnopedagoško delo. V Kranjčan, M., Zorc-Maver, D. in Bajželj, B. (ur.). *Socialna pedagogika - med teorijo in prakso* (str. 55-70). Ljubljana: Pedagoška fakulteta.
- Kucler, M. (2002). Pravljica kot socialno pedagoška intervencija. *Socialna pedagogika*, 3(1), 21-46.
- Long, S. (2011). Bibliotherapy. V *Encyclopedia of Child Behavior and Development*.
doi: 10.1007/978-0-387-79061-9_330
- Maich, K. in Kean, S. (2004). Read Two Books and Write Me in the Morning! Bibliotherapy for social emotional intervention in the inclusive classroom. *Teaching Exceptional Children Plus*, 1(2) Pridobljeno s <http://journals.cec.sped.org/tecplus/vol1/iss2/art5/>
- Manning, D. (1987). Books As Therapy for Children of Alcoholics. *Child Welfare*, 66(1), 35-43.
- Martinjak, N. (2002). Socialni pedagog - poklicni govorec. *Socialna pedagogika*, 6(4), 395-404.
- Obal, T. (2003). *Vloga biblioterapije pri reševanju identitetne krize v obdobju mladostništva* (Diplomsko delo). Filozofska fakulteta, Ljubljana.

- Pardeck, J. T. (1989). Bibliotherapy and the blended family. *Child Psychiatry Quarterly*, 22(1), 1-15.
- Pardeck, J. T. (1990). Children's literature and child abuse. *Child Welfare: Journal of Policy, Practice, and Program*, 69(1), 83-88.
- Pardeck, J. T. (2005). Using Bibliotherapy in Family Health Social Work Practice with Children of Divorce. V Yuen, F. (ur.). *Social Work Practice with Children and Families: A Family Health Approach* (str. 45-56). New York: The Hawthorn Social Work Practice Press.
- Pardeck, J. T. in Pardeck, J. A. (1987). Bibliotherapy for Children In Foster Care and Adoption. *Child Welfare*, 66(3), 269-278.
- Prater, M., Johnstun, M. L., Dyches, T., in Johnstun, M. R. (2006). Using Children's Books as Bibliotherapy for At-Risk Students: A Guide for Teachers. *Preventing School Failure*, 50(4), 5-13.
- Rešič Rihar, T., Urbanija, J. (1999). *Biblioterapija*. Ljubljana: Filozofska fakulteta, Oddelek za bibliotekarstvo.
- Rozman, S. (1995). *Zaljubljeni v sanje*. Ljubljana: Dan.
- Rugelj, J. (1992). *Dramatična pot, 1. del*. Ljubljana: Samozaložba.
- Rugelj, J. (1999). *Biblioterapija*. Pridobljeno s <http://med.over.net/forum5/read.php?160,3417057>
- Rugelj, J. (2000). *Pot samouresničevanja*. Ljubljana: Samozaložba.
- Shechtman, Z. (1999). Bibliotherapy: An Indirect Approach to Treatment of Childhood Aggression. *Child Psychiatry & Human Development*, 30(1), 39-53.
- Shechtman, Z. (2009). *Treating Child and Adolescent Aggression Through Bibliotherapy*. New York: Springer doi: 10.1007/978-0-387-09745-9
- Silverberg, L. (2003). Bibliotherapy: the therapeutic use of didactic and literary texts in treatment, diagnosis, prevention, and training. *The Journal Of The American Osteopathic Association*, 103(3), 131-135.

Skalar, V. (2006). Štiri desetletja do socialne pedagogike. V Sande, M., Dekleva, B., Kobot, A., Razpotnik, Š. in Zorc-Maver, D. (ur.). *Socialna pedagogika: izbrani koncepti stroke* (str. 13-21). Ljubljana: Pedagoška fakulteta.

Socialna pedagogika (b.d.). Pridobljeno s <http://www.pef.uni-lj.si/168.html>

Sprememba v srcu, društvo za pomoč zasvojenim (b.d.). Pridobljeno s <http://www.spremembavsrcu.si/>

Starc, N. (1999). *Bibliotekar kot biblioterapevt: teoretični in praktični vidiki* (Diplomsko delo). Filozofska fakulteta, Ljubljana.

Strum, B. W. (2003). Reader's Advisory and Bibliotherapy: Helping or Healing? *Journal of Educational Media & Library Sciences*, 41(2), 171-179.

Špoljar, M. (2003). *Biblioterapija v splošni knjižnici* (Magistrsko delo). Filozofska fakulteta, Ljubljana.

Yusuf, R. in Taharem, M. S. (2006). *Bibliotherapy: A Tool for Primary Prevention Program with Children dan Adolescents*. Pridobljeno s <http://www.adk.gov.my/html/pdf/jurnal/2008/3.pdf>

Zabukovec, V. (2010). Kako nam lahko biblioterapija obogati življenje? V Burkeljca, S. (ur.) *Čudežnost besed: bibliopreventiva*. Domžale: Občina.

Zabukovec, V., Resman, M. in Furlan, M. (2007). Bibliosvetovanje (biblioterapija) v šoli. *Pedagoška odzorja*, 22(3-4), 63-77.

Zorc – Maver, D. (2006). Uvod – socialna pedagogika v družbi negotovosti. V Sande, M., Dekleva, B., Kobolt, A., Razpotnik, Š., Zorc – Maver, D. (ur.). *Socialna pedagogika: izbrani koncepti stroke* (str. 7-11). Ljubljana: Pedagoška fakulteta.